

ระบบอาหารท้องถิ่น...
ความสัมพันธ์ที่ยึดโยงชุมชนทัพคล้าย
กรณีศึกษาชุมชนบ้านทัพคล้าย
ตำบลทับหลวง อำเภอบ้านไร่
จังหวัดอุทัยธานี

Local Food System...Relationships of the
Community: A Case Study of Ban Thap
Khrai Village, Thap Luang Sub-district,
Ban Rai District, Uthai Thani Province

อัจฉรา กริ่งเกษมศรี²
ทิพวัลย์ สีจันทร์³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาปัจจัยการดำเนินการของระบบอาหารท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนบ้านทัพคล้าย ตำบลทับหลวง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ศิลปศาสตร์บัณฑิต (ชนบทศึกษาและการพัฒนา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² มหาบัณฑิตหลักสูตรศิลปศาสตร์บัณฑิต (ชนบทศึกษาและการพัฒนา) สำนักบัณฑิต 亏าศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทิพวัลย์ สีจันทร์ ประจำภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตรฯ คณะเกษตรฯ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน

บทคัดย่อ

ระบบอาหารท้องถิ่นชุมชนทัพคล้าย บทสรุปท่อนความสัมพันธ์ ของระบบวัฒนธรรมของชุมชน กับระบบภูมิศาสตร์ชุมชน เป็นการศึกษาวัฒนธรรมอาหารของชาติพันธุ์ชาวเวียง ด้วยรูปแบบการประกอบและปรุงอาหารที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เชื่อมโยงกับความเชื่อ ระบบคุณค่า บทความนี้ ได้ใช้แนวคิดข่ายเชิงวัฒนธรรม เป็นกรอบในการทำความเข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์ ของระบบต่างๆ ในชุมชน และแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน อธิบายถึงลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชน แบบแผน พฤติกรรมที่ทำร่วมกันของชุมชน

ความสัมพันธ์ของระบบอาหารท้องถิ่นของชุมชนทัพคล้าย ถูกยึดโดยด้วยระบบคุณค่าที่เป็นหลักยึดถือร่วมกันของชุมชน ชุมชนทัพคล้าย มีระบบคุณค่าที่ให้ความสำคัญกับครอบครัว ให้ความเคารพบรรพบุรุษ และให้ความเคารพในธรรมชาติ การศึกษาระบบอาหารท้องถิ่นจึงเป็นการศึกษาถึงฐานทรัพยากร ตั้งแต่ ดิน น้ำ ป่า ดินก้าด ศึกษาฐานวัฒนธรรมชุมชน ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ระบบครอบครัว ระบบเศรษฐกิจและอาชีพ ความเป็นชาติพันธุ์ชาวเวียง การศึกษาดังกล่าวพบว่า ความสัมพันธ์ที่ยึดโยงกันไปมา ทำให้เกิดการเชื่อมโยงกัน เป็นการรักษาระบบของกันและกันไว้ อาหารท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ผู้คนที่ยังคงรักษาอาหารท้องถิ่นในชุมชน มีส่วนในการช่วยอนุรักษ์พันธุกรรมพืชพกพื้นบ้านด้วยการปลูกเพื่อใช้ในการประกอบอาหารในครอบครัว มีการใช้ประโยชน์จากพืชพกทั้งเป็นอาหารและใช้ในทางยาทำให้คนที่รับประทานอาหารท้องถิ่นมีสุขภาพดี อีกทั้งยังส่งทอดความรู้ต่อลูกหลานเป็นการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนอีกด้วย

คำสำคัญ: ระบบอาหารท้องถิ่น/ วัฒนธรรมชุมชน/ ความสัมพันธ์

Abstract

Studied food culture of ethnic Laos Viang With their identity local food style through the learning process, natural resource management by relating to belief in system values reflects the Relationship of the Social Community and Ecological in Thap Khiai Local Food System. This article is based on the Web of Life theory. It is a framework for understanding the system of relationships is the Web of Life theory. It is a framework for understanding the system of relationships in the community and the Community Culture concept. Describe the cultural characteristic.

Relativity of local food system of Thap Khiai community is linked by the common values system of the community that are values the family, respect for ancestors and respect to nature, Hence, the study of local food system is a study of resources as soil, water, forest, season etc., and also a study of community culture, beliefs, traditions, family, economy any occupation. Found that each relativity make contribution and being a treatment of each other. Local foods are a part of maintaining the community culture and tradition. People in community are able to preserve the genetics of local vegetables by consume local food, plants for use in cooking in family. The utilization of both being food and medicine makes people who consume healthy. They also hand knowledge to their children, preserving the culture of the community.

Keywords: local food systems/community culture/ system theory/ ecosystem

1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ต้องทำงานอย่างเร่งรีบแข่งขัน ส่งผลกระทบต่อวิถีการบริโภคอาหารของผู้คนในชุมชนทั้งในเมืองและชนบท ที่ต้องการรับประทานอาหารที่ง่าย สะดวก ด้วยการซื้ออาหารสำเร็จจาก เนื้อสัตว์ และพืชผักตามท้องตลาดเพื่อบริโภค กำลังเป็นภัยที่กำลังสร้างปัญหาให้กับผู้คน โดยเฉพาะปัญหาทางด้านสุขภาพ แนวโน้มจากจำนวนของผู้ป่วยเป็นโรคมะเร็งที่เพิ่มขึ้นทุกปี สำหรับประเทศไทย โรคมะเร็งเป็นสาเหตุการตายอันดับ 1 ติดต่อกันหลายสิบปี ในปี 2554 มีผู้เสียชีวิต 61,082 ราย เนลี่ยชั่วโมงละเกือบ 7 ราย องค์การอนามัยโลกคาดมีผู้ป่วยรายใหม่เพิ่มขึ้นปีละประมาณ 118,600 ราย และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมะเร็งลำไส้ใหญ่และทวารหนัก มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น จากการใช้ชีวิตแบบคนเมือง นิยมกินแต่เนื้อสัตว์ กินผักผลไม้น้อย ซึ่งมีสาเหตุหลักจากการบริโภคอาหารที่มีการปนเปื้อนสารก่อมะเร็งต่างๆ

เมื่อศึกษาถึงที่มาของอาหารสำเร็จรูป เนื้อสัตว์ และพืชผักที่ขายตามท้องตลาดทั่วไป พบว่าระบบการผลิตที่ปลูกพืชผัก เป็นระบบเชิงเดี่ยว ทั้งระบบเกษตรกรรมและปศุสัตว์ขนาดใหญ่ ที่ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง ในระบบเกษตรกรรมมีการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนมาก เพื่อควบคุมดูแล แมลงศัตรูพืช และวัชพืช ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็งที่เป็นอันตรายต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค นอกจากนี้ในผลิตภัณฑ์อาหารสำเร็จรูปต่างๆ ยังมีส่วนผสมของพืชที่มีการตัดต่อพันธุกรรม ซึ่งเชื่อว่าการตัดต่อพันธุกรรมได้ทำลายพันธุกรรมท้องถิ่นทั้งพืช สัตว์ และอาจถึงมนุษย์ด้วยเช่นกัน จากการศึกษาของค้าปร้า (2548, น. 210) นักวิทยาศาสตร์ใช้วิธีตัดและต่อหน่วยพันธุกรรมแล้วปลอมใส่เข้าไปในไวรัสก่อน เพื่อลักษอนนำหน่วยพันธุกรรมที่แปลงปลอมเข้าไปในเซลล์ตัวรับที่ถูกเลือกไว้ ซึ่งเป็นหนึ่งในเหตุผลหลักที่ทำให้กระบวนการทางพันธุวิเคราะห์มีอันตรายแย่งไม่ปลดภัยกับผู้บริโภค

ชุมชนในชนบท กลุ่มเด็กและเยาวชนนิยมรับประทานอาหาร สำเร็จรูป ขนมขบเคี้ยวเนื่องจากสามารถเข้าถึงได้ง่าย ความทันสมัย รูปร่าง หน้าตาของอาหารที่น่ารับประทาน รสชาติที่มีการปรุงแต่ง ทำให้หิวลาย ครอบครัวจะเลี้ยงดูเรื่องความปลอดภัยทางอาหาร เด็กๆ ที่รับประทานอาหารจะได้รับสารอาหารไม่เพียงพอและมีผลต่อพัฒนาการทางสมองของเด็ก อีกทั้งมีความเสี่ยงต่อโรคเบาหวานในเด็ก หลายชุมชนเริ่มให้ความสำคัญ กับการบริโภคอาหารของคนในชุมชน ไม่เพียงแต่เด็กเท่านั้น ทุกวัยควรได้รับ อาหารที่สดใหม่ และมีประโยชน์ต่อร่างกาย ซึ่งระบบผลิตแบบเกษตรชีวเดียว ไม่สามารถตอบสนองสินค้าเกษตรที่มีความสดใหม่ได้ เนื่องจากแหล่งผลิต ส่วนใหญ่นั้นอยู่ต่างพื้นที่กับผู้บริโภค กว่าสินค้าจะเดินทางมาถึง ต้องใช้เวลา มากกว่า 1 วัน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท อาหารท้องถิ่นจึงเป็นทางออกที่ดีที่ จะแก้ปัญหาปัญหาทั้งทางด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม ของคนในชุมชน

อาหารท้องถิ่น ไม่ได้เป็นเพียงอาหารที่รับประทานเพื่อการดำรง ชีวิตเท่านั้น แต่เป็นระบบที่แฟ่งไว้ด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ความ ศรัทธา ซึ่งการศึกษาระบบอาหารท้องถิ่นของชุมชนทัพคล้าย เป็นบทละท้อน ในความสัมพันธ์ของระบบอาหารท้องถิ่นที่เชื่อมโยงผู้คนในชุมชนได้เป็น อย่างดี ชุมชนทัพคล้ายเป็นคนชาติพันธุ์ล้วนเวียง ใช้วัฒนธรรมอาหารมา เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนกับ ธรรมชาติ คนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น รวมถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว อีกทั้งเป็นส่วนที่ทำให้คนในชุมชนทัพคล้ายมีสุขภาพแข็งแรงได้รับประทาน อาหารสดใหม่ ผลิตเองในชุมชน ซึ่งผู้ศึกษาคิดว่าจะเป็นทางออกที่ดีที่ช่วย ในการแก้ปัญหาวิถีการบริโภคในปัจจุบัน

2. ทฤษฎีที่ใช้

บทความนี้ได้ใช้ 2 แนวคิดหลัก คือ ทฤษฎีข่ายไขชีวิต (The Web of Life) อธิบายถึงความสัมพันธ์ของระบบอาหารห้องถิน และแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เพื่ออธิบายความเป็นชุมชน คุณค่า ความสัมพันธ์ ของคนในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ทฤษฎีข่ายไขชีวิต (The Web of Life)

ทฤษฎีข่ายไขชีวิตเป็นแนวคิดของ ฟริตจ์ ฟ คาปร้า ซึ่งแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของระบบต่าง ๆ ในแต่ละระดับที่มีความซับซ้อนด้วยการอธิบายทั้งในเชิงรูปธรรม (กายภาพ) และในเชิงนามธรรม ไม่มีการแยกสิ่งมีชีวิต ไม่มีชีวิต จิตวิญญาณ และวัตถุ ถือว่าสรรพสิ่งเกี่ยวโยงสัมพันธ์กัน ซึ่งคาปร้าเชื่อในระบบทัศน์แบบองค์รวม (Holistic) แทนระบบทัศน์กระแสหลักที่มีลักษณะแบบกลศาสตร์ (Mechanistic) ลดล่วง แยกส่วน งานเขียนของคาปร้าได้นำเสนอแนวคิดที่ลึกซึ้งและใหม่ทำให้มีผู้สนใจศึกษา ติดตามงานเขียนของเข้า ได้แก่ เต้าแห่งฟิลิกส์ (The Tao of Physics) จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ (The Turning point) ปัญญาอันไม่ธรรมดា (Uncommon Wisdom) ข่ายไขแห่งชีวิต (The Web of Life) และ โยงใยที่ซ่อนเร้น (The Hidden Connection)

การศึกษาผ่านงานเขียนของคาปร้าทำให้เห็นแนวคิดหลักซึ่งเป็นสารสารสำคัญของทฤษฎีข่ายไขชีวิต วิถีการณ์ทั้งหลายในสังคมมนุษย์เกิดจากกระบวนการทัศน์ การจัดการ ที่ขัดแย้งกับระบบใหม่ที่ตนเองเชื่อมโยงอยู่ คาปร้าเชื่อว่าทฤษฎีข่ายไขชีวิตจะนำไปสู่ระบบคิด วิธีคิดแบบใหม่ ที่จะเปลี่ยนกระบวนการทัศน์และแก้ไขวิถีการณ์ทั้งหลายตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้จริง คือ การคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) การเรียนรู้อย่างรอบรู้ในระบบบิวต์ (Ecoliteracy) จะทำให้เกิดความคิดอย่างเป็นระบบได้ การเรียนรู้จากระบบชีวิต ชุมชนของตนเอง ก็เป็นหนทางที่ทำให้เกิดระบบ

คิดอย่างเป็นระบบได้ด้วย ความเข้าใจในกฎของระบบนิเวศ (Principal of Ecology) จึงมีความสำคัญและเป็นพื้นฐานของการเข้าใจระบบชีวิตในระดับอื่นๆ ทั้งหมด

การนำทฤษฎีชีวิตของค้าปร้าในการศึกษานี้เพื่อขอริบัยถึงความคิด ความเชื่อ คุณค่าของคนในชุมชนทัพคล้าย ต่อเรื่องระบบอาหารท้องถิ่น โดยวิเคราะห์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของแต่ละระบบในชุมชน ซึ่งค้าปร้าเรียกแบบจำลองว่า ข่ายชีวิต ที่มีความสัมพันธ์ภาพ (Relationship) เครือข่าย (Network) แบบแผน (Pattern) โครงสร้างกระจาย (Dissipative Structure) กระบวนการ (Process) วงจรป้อนกลับ (Feedback Loop) การจัดการตนเอง (Self Organization) การเรียนรู้และการสร้างสรรค์ (Learning and Creative) เป็นลักษณะองค์รวม อยู่ในระบบชีวิตทุกระดับ มีความเชื่อมโยงอิงกันและกัน เมื่อระบบใดระบบหนึ่งถูกทำลาย ย่อมเท่ากับทำลายคุณสมบัติของระบบอื่นๆ ด้วย การศึกษาครั้งนี้จะนำแนวคิดของค้าปร้าวิเคราะห์ระบบแต่ละระบบที่เกี่ยวข้องกับระบบอาหารท้องถิ่น เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยง ที่ทำให้ระบบอาหารท้องถิ่นของชุมชนแห่งนี้สามารถดำรงอยู่ได้

2.2 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวคิดที่มาจากการ์ดของกลุ่มคนทำงานพัฒนา และนักวิชาการ มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ผู้ที่นำทางแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในประเทศไทย ที่เป็นปัญญาชนหลักๆ ที่มีบทบาททั้งผู้นำทางความคิด และเป็นต้นแบบในการทำงานพัฒนาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ บำรุง บุญปัญญา (2549) ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2547) กาญจนากวัฒ (2538) ซึ่งได้นำเสนอแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ดังนี้

1. ค้นหาเอกสารลักษณ์ของชุมชน เป็นข้อสรุปรวมของความเชื่อ และคุณค่าที่มีผลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่เป็นแบบเดียวกัน ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของสัญลักษณ์ต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการกลไกผลิตช้า (Reproduction) เอกลักษณ์เป็นลักษณะเฉพาะ ที่บ่งบอกถึงความแตกต่าง และแสดงถึงความเป็นเจ้าของ ทำให้รู้สึกถึงความภาคภูมิใจ ตักดีศรี เอกลักษณ์ ไม่ได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เป็นการสร้างขึ้นมา ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนได้ แต่การเปลี่ยนแปลงของเอกสารลักษณ์ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในช่วงระยะเวลาอันสั้น เนื่องจากเอกสารลักษณ์เกิดจากการผลิตช้า ที่ต้องใช้ระยะเวลา ทำให้ยังสามารถค้นหา และเข้าใจในเอกสารลักษณ์นั้นได้

2. ศึกษาคุณค่า (Values) ความคิด ความเชื่อ การให้ความเคารพ ของบุคคลต่อสิ่งที่อยู่รอบข้างเป็นบทสรุปจากการดำรงชีวิตที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน หรือคนกับสังคม ศาสนา (religion) คือ แกนของการอธิบายคุณค่าต่าง ๆ ตั้งแต่สิ่งที่มองเห็นไปจนถึงสิ่งที่มองไม่เห็น

3. ทำความเข้าใจจิตสำนึก สภาพทางจิตที่รู้ตัว รวมถึงความคิด ความรู้สึก และการกระทำการของตนเอง ที่กำลังสอดคล้องและรับใช้ผลประโยชน์ ของตนเองและผู้ที่อยู่ในสภาพเดียวกับตนเอง “กระบวนการพัฒนาจิตสำนึก จึงประกอบไปด้วยขั้นตอนอย่างน้อย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกทั้งนักพัฒนา และชาวบ้านต่างก็ไม่เข้าใจสภาพสังคม ไม่รู้จักตัวเอง ไม่รับรู้ถึงความสัมพันธ์ ระหว่างกระแสวัฒนธรรมเมืองกับวัฒนธรรมชาวบ้าน เรียกว่าทั้งคู่ต่างหาก อยู่ในจิตสำนึกที่ผิดพลาด ขั้นที่สอง จากการศึกษาชุมชนอย่างละเอียดลึกซึ้งในทุก ๆ แห่ง มุ่ง นักพัฒนาจึงได้เข้าใจมากขึ้นว่า สภาพสังคมเป็นอย่างไร ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมสองสังคมเป็นอย่างไร กล่าวคือนักพัฒนา เริ่มมีจิตสำนึกที่แท้จริงมากขึ้น ในขณะที่ชาวบ้านยังคงอยู่ภายใต้จิตสำนึกที่ผิดพลาด ขั้นที่สาม เมื่อนักพัฒนาผู้รับรู้เข้าใจสภาพต่าง ๆ ของสังคม

ได้เข้าไปในหมู่บ้านและกระตุนแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้าน จึงได้ทำให้นักพัฒนาเอ冈ก์สามารถพัฒนาจิตสำนึกให้ละเอียด บริสุทธิ์ ขัดจิตสำนึกที่ผิดพลาดของไปได้มากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านก็สามารถพัฒนาจิตสำนึกของตนได้มากยิ่งขึ้น รู้จักตนเอง รู้ถึงสภาพต่าง ๆ ของชุมชน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมสองกระแส มีจิตสำนึกที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น จิตสำนึกเป็นพลังทางวัฒนธรรม

4. เชื่อมโยงความสัมพันธ์ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน มีความเชื่อในเรื่องของความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต หากศึกษาและสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้ ก็จะสามารถหาคำตอบของชุมชนได้ในที่สุด ซึ่งในรายละเอียดของความสัมพันธ์จะอธิบายจากทฤษฎีข่ายเชิงตัวต่อไป ซึ่งจะขยายความให้เห็นถึงความสำคัญของระบบความสัมพันธ์

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

บทความนี้ปรับปรุงมาจากส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวนบพศึกษาและการพัฒนา สำนักบันทึกอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2557 เรื่อง “การศึกษาปัจจัยการดำเนินอยู่ของระบบอาหารท้องถิ่นกรณีศึกษาชุมชนบ้านทัพคล้าย ตำบลทับหลวง อำเภอบ้านໄเร จังหวัดอุทัยธานี” ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการเก็บข้อมูลพื้นฐานจากสอบถาม จำนวน 127 ครัวเรือนและคัดเลือกตัวอย่าง เกษตรกรแบบเจาะจง จำนวน 8 ครัวเรือน ที่มีวิถีการผลิต การบริโภค และสามารถอธิบายถึงระบบอาหารท้องถิ่นของชุมชน รวมถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เช่น เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีบุญต่าง ๆ ของชุมชน ตามแต่ละเทศกาล ไม่ว่าจะเป็นบุญข้าวจี ปิดบ้าน เลี้ยงบ้าน บุญเข้าพรรษา ฯลฯ หรือการร่วมประกอบอาหารท้องถิ่นในวิถีชีวิตของครอบครัวที่ลงเก็บข้อมูล

แบบเจาะลึก ร่วมหาวัตถุดิบ เตรียมวัตถุดิบ และลงมือประกอบอาหารท้องถิ่น และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เช่น การประกอบอาหารชีพของคนในชุมชน การทำไส้อ้อดี้ ไรมันสำปะหลัง การประกอบพิธีทางความเชื่อ

4. ความสัมพันธ์ของระบบอาหารท้องถิ่น

จากการศึกษาพัฒนาการระบบอาหารท้องถิ่นชุมชนบ้านทัพคล้ายทำให้ผู้ศึกษาเห็นถึงความสัมพันธ์ของระบบอาหารท้องถิ่นที่เชื่อมโยง สมพันธ์กับระบบต่าง ๆ ภายในชุมชน จนเกิดเป็นวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น และเพื่อทำความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์นี้ จึงได้ทำการศึกษาถึงองค์ประกอบของระบบอาหารท้องถิ่น และวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของระบบทำให้เห็นถึงรูปแบบ โครงสร้างของความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยง เลื่อนไหลไปมา ซึ่งแยกเป็นประเดิมได้ดังนี้

4.2.1 องค์ประกอบของระบบอาหารท้องถิ่น

ระบบอาหารท้องถิ่นชุมชนบ้านทัพคล้ายมีองค์ประกอบต่าง ๆ สมพันธ์กัน ซึ่งสามารถแยกออกเป็นระบบต่าง ๆ ดังนี้

1) ระบบนิเวศธรรมชาติ

ระบบนิเวศธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบหลักของอาหารท้องถิ่น เมื่อได้ศึกษาจากอาหารท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านทัพคล้ายบริโภค วัตถุดิบส่วนใหญ่นั้นมาจากการผลิตที่เกิดขึ้นจากระบบนิเวศธรรมชาติ และเมื่อเราศึกษาในรายละเอียดของระบบนิเวศธรรมชาติ ที่มีความสัมพันธ์กับระบบอาหารท้องถิ่นนั้น ทำให้พบว่า ในระบบนิเวศธรรมชาติ นั้นยังมีองค์ประกอบอยู่ซึ่งบวกถึงความสัมพันธ์ของการเกิดขึ้นของอาหารท้องถิ่น ดังนี้

1.1) ทรัพยากรจากป่า

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทรัพยากรจากป่าเป็นแหล่งอาหารของชุมชนบ้านทัพคล้าย แม้จะปัจจุบันป่าได้ถูกแปร์ทางไปมากจนไม่มีพื้นที่ป่า

ธรรมชาติในชุมชนบ้านทัพคล้าย แต่ยังมีพื้นที่ป่าภายนอกชุมชนที่คนในชุมชนสามารถไปหาทรัพยากรจากป่ามาเป็นวัตถุดิบได้ นอกจากนี้พันธุ์พืชต่างๆ ที่เคยขึ้นตามป่าในอดีตนั้น ผู้คนในชุมชนเรียนรู้ที่จะขยายพันธุ์และนำมาเพาะปลูกไว้ในครัวเรือน หรือป่าหามาก ป่าพร้าวที่เป็นแหล่งป่าที่คนในชุมชนสร้างขึ้นเป็นแหล่งอาหารของชุมชนแทนป่าธรรมชาติ ไม่เพียงพืชพันธุ์ไม้เท่านั้นป่าธรรมชาติยังเป็นแหล่งวัตถุดิบจำพวกเนื้อสัตว์ที่ยังพอให้หาได้กับมาประกอบอาหาร

การเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าโดยรอบของชุมชนนั้นส่งผลกระแทบต่อระบบอาหารท้องถิ่น ทั้งโดยตรง คือปริมาณทรัพยากรทั้งพืชและสัตว์ที่หาได้จากป่าลดลง จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน การเข้าไปล่าสัตว์ต้องใช้เวลามากขึ้น เนื่องจากสัตว์ป่าหายากและพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอนุรักษ์ และเขตป่าสงวน ส่วนพืชผัก เช่น กัน พืชผักหาได้ยาก เมื่อถึงฤดูกาลของหน่อไม้ ผักหวาน เห็ดโคน คนโดยรอบป่าจะแห่กันเข้าไปหาทั้งเพื่อนำมาปรุงโภคและเพื่อขายเป็นรายได้ หลายคนพยายามสร้างแหล่งอาหารที่เคยเก็บหาจากป่านำมาปลูกในพื้นที่บริเวณบ้าน ซึ่งพืชบางชนิดสามารถนำมาปลูกได้ เช่น ไฝลวก ผักหวานป่า ผักมะรุมป่า แคร์ป่า อิรอก กระเทือ ฯลฯ ถือเป็นการปรับตัวอย่างหนึ่งของคนในชุมชนเพื่อไม่ให้พืชพันธุ์ต่างๆ สูญหายไป แต่พืชบางชนิดก็ไม่สามารถนำมาปลูกได้ จะขึ้นได้เฉพาะในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมเท่านั้นที่จะสามารถขึ้นได้โดยเฉพาะในพื้นที่ป่า เช่น พืชตระกูลเห็ดไม่ใช่จะเป็นเห็ดโคน เห็ดขอน เห็ดบด เห็ดบี หรือ บอนเต่า มักจะขึ้นเองในบริเวณที่มีสภาพแวดล้อมที่พร้อมเท่านั้น ส่วนสัตว์ป่าที่เคยเป็นแหล่งวัตถุดิบประเภทเนื้อของชุมชนมาตั้งแต่อดีต ชุมชนมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยปัจจุบันไม่นิยมในการเข้าไปล่าสัตว์ในพื้นที่ป่าทั้งข้อจำกัดในเรื่องกฎหมายในการห้ามล่าสัตว์แล้ว ยังมีจำนวนสัตว์ลดลง หายากขึ้น ผู้คนจึงหันมานิยมบริโภคเนื้อสัตว์ที่ใช้ระบบการเลี้ยง ทั้งเลี้ยงในครัวเรือน เช่น

ไก่บ้าน หมู วัว เป็ด และเลี้ยงในระบบฟาร์ม เนื้อหมู ไก่ ปลา วัว เป็ด ซึ่งซื้อมาจากตลาดที่มีขายอยู่ทุกวัน อย่างไรก็ตามแม้จะไม่มีการใช้เนื้อสัตว์ป่าในการประกอบอาหารแต่วิถีการปูรุ่งเปลี่ยนจากเนื้อสัตว์ป่าเป็นเนื้อสัตว์เลี้ยงไม่ได้เปลี่ยนแปลงรายการอาหารที่บริโภคไปยังคงนิยมมากพื้นบ้าน

ส่วนผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การลดลงของพื้นที่ป่าส่งผลต่อการชะล้างพังทลายของน้ำดินในแปลงเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่บริเวณcombe บ้านไร่ เป็นพื้นที่รับสับพื้นที่นีน และพื้นที่ชุมชนบ้านทัพคล้าย เป็นพื้นที่รับรับซึ่งจากพื้นที่เขาพุนดี เขารีด้า ซึ่งเมื่อฝนตกในปริมาณมาก ต้นไม้จากพื้นที่ป่าที่เคยช่วยชลประทานรุนแรงของน้ำ และเป็นแหล่งอินทรีย์วัตถุทำให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายของน้ำดิน ส่งผลการต่อการทำเกษตร ผลผลิตตกต่ำ และต้องใช้ปุ๋ยในปริมาณมากยิ่งขึ้น

1.2) แหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งน้ำธรรมชาติของชุมชนบ้านทัพคล้าย ถือเป็นระบบเศรษฐกิจที่สร้างอาหารให้กับชุมชนได้เกือบทุกฤดูกาล และเมื่อเทียบกับระบบเศรษฐกิจอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นป่า ดิน ระบบนิเวศน้ำ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ ปัจจุบันแหล่งน้ำของชุมชนสามารถผลิตอาหารให้กับชุมชน มีทั้ง สัตว์น้ำ และพืชผักทั้งที่ขึ้นในน้ำและริมแหล่งน้ำต่างๆ ที่คุณในชุมชนสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการนำมาประกอบอาหารท้องถิ่น การที่ชุมชนบ้านทัพคล้ายตั้งอยู่ริมห้วยกระเสียวทำให้คุณในชุมชนมีความชำนาญในการจับหาสัตว์น้ำ มีความรู้ในการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์

อาหารตามฤดูกาลจากแหล่งน้ำยังมีมาก เช่น ในฤดูฝนชาวบ้านจะออกไปจับพวงอึ่ง เยียด เมือได้อึ่ง หรือเยียดจะนำมากาง หรือย่าง โดยนำอึ่งมาหักเกลือ อึ่งจะคืออย่าง ตายไปเอง เมื่อตายก่อต่อห้อง เอาไส้ออก หากเป็นตัวเมียจะไม่ผ่าห้องเนื่องจากไข่จะแตกจะนำเสียบไม้ ย่างให้พอสุกแล้วจึงนำมาแกง ในอดีตจะนิยมมาแกงกับอีรอก หรือบุก เนื่องจากเมื่อฝน

เริ่มลง ต้นบุก ต้นอีรอก ก็จะแตกหน่ออ่อน หากได้อิ่งปริมาณมากคนทัพคล้าย ก็จะนำมาทำเป็นปลาร้าว อีสาน สามารถเก็บได้ได้เป็นอาทิตย์ อีสานและเขียวด ที่เหลืออยู่ในธรรมชาติจะวางไข่ ไข่ของอึ่งก็จะกล้ายเป็น ลูกอวบ ชาวบ้าน ก็จะไปซ่อนลูกอวบอีสาน เก็บที่มีอยู่ตามหนองน้ำต่างๆ มาแกง แต่เมื่อเวลา คือ จะต้องแยกชนิดของ อวบได้ ถ้าเป็นอวบค้างคกจะมีพิษ หากกินเข้าไปจะปวดท้อง ต้องไปหาหมอทันที ซึ่งคนทัพคล้ายได้บอกไว้ว่าอวบค้างคกจะไข่หน้าหน้า และอยู่เป็นกลุ่มตามน้ำดื่น เวลาชาวบ้านไปปั้นห้องสามารถแยก ออกจากหัวงอยอวบอีสาน เก็บ หรือค้างคก ตามริมแหล่งน้ำเหล่านี้ยังเป็นแหล่งพืชผักที่ขึ้นเอง สามารถนำไปเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารท้องถิ่นได้ เช่น กัน ไม่ว่าจะเป็น ผักกุ้ง ผักกุ่ม ผักหวาน ผักชี ผักใบเมงดา บัวบี๊ ผักบุ้ง ต่ำลี ฟักข้าว สามารถหาเก็บได้ทุกฤดูกาล เนื่องจากมีความชื้นเพียงพอในการเจริญเติบโต พืชผักริมลำห้วยเหล่านี้ไม่เพียงเป็นวัตถุดิบที่ชาวบ้านเก็บไปปรุงโภชนาการเท่านั้น ยังเป็นรายได้ของชาวบ้านที่เก็บนำไปขายตามตลาดนัดวัดทัพคล้าย ในวันจันทร์ และวันเสาร์

แหล่งน้ำจึงเป็นระบบในเศรษฐกิจชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับระบบอาหารท้องถิ่นโดยตรง คือเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบที่นำไปประกอบเป็นอาหารท้องถิ่น และปัจจุบันแหล่งน้ำรอบชุมชนยังสามารถป้อนวัตถุดิบให้ชุมชนเพียงแต่อาจจะมีปริมาณที่ลดน้อยลง เนื่องจากได้รับผลกระทบจากการทำเกษตรที่ใช้สารเคมี และการทับทมของทรายในลำห้วย

1.3) ทรัพยากรดิน

ดินเป็นแหล่งทรัพยากรหนึ่งของระบบในเศรษฐกิจชุมชนบ้านทัพคล้ายอาศัยผืนดินในการทำการเกษตรเพื่อผลิตอาหารโดยเฉพาะข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักของคนในชุมชน ลักษณะของดินส่วนใหญ่ของพื้นที่ทัพคล้ายมีลักษณะดินร่วนปนทราย หลังจากที่เปิดพื้นที่เพื่อทำการเกษตรโดยเน้นพัฒนาการทำพืชไร่ สภาพของดินมีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง

เนื้อดินมีปริมาณลดลงเหลือแต่ทราย อีกทั้งมีการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดวัชพืช ทั้งยาคุณหน้า และยาฆ่าหญ้า รวมถึงปุ๋ยเคมี ทำให้สภาพของดินในแปลงเกษตร เสื่อมโทรมไปมาก ด้วยเป้าประสงค์ของการใช้ทรัพยากรดินของชุมชน บ้านทัพคล้าย เป็นไปเพื่อสร้างรายได้ โดยมีการจัดสรรพื้นที่ส่วนใหญ่ใน การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เหลือเพียงพื้นที่ส่วนน้อย เช่น รอบที่อยู่อาศัย ปักนชนระหว่างไร่กับหมู่บ้านที่เรียกว่า ป่าหมาก ป่าพร้าว ที่ยังใช้ที่ดินในการ เพาะปลูกพืชผักเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารประจำวันในครัว เรือน พื้นที่เหล่านี้จะถูกรักษาไว้โดยไม่มีการใช้สารเคมี ซึ่งมีผลต่อพืชผักที่ปลูก ได้ ให้รักษาสภาพดินเพื่อกำจัดวัชพืช ไม่เพียงพืชผักเท่านั้นในพื้นดินยังเป็น แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ตัวเล็กตัวน้อย และแมลงต่างๆ ซึ่งคนในชุมชนนิยม นำมาเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร เช่น ตัวแม่ตัวตุ่น ตัวอ่อน ที่มักทำให้ร้อง อยู่ได้ดี อาศัยกินรากไม้ ส่วนแมลงก็นิยมจับน้ำมารับประทาน เช่น จิงหรีด จิงไก่ ด้วง

การสูบบุหรี่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชน ยังมีวัตถุดิบในการผลิตอาหารท้องถิ่น ซึ่งพืชผักส่วนใหญ่คือหัวผักล้ายังคง มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ไว้สำหรับปลูกในแต่ละปี แต่ที่น่ากังวลกับพืชผัก บางอย่างที่ต้องอาศัยสภาพดินที่เหมาะสมสมเท่านั้นถึงจะสร้างผลผลิตให้ในแต่ ฤดูกาลได้ เช่น พืชตระกูลเห็ดต่างๆ โดยเฉพาะเห็ดโคน ซึ่งเห็ดโคนในพื้นที่ บ้านนี้เป็นเห็ดที่มีดอกในใหญ่ รสชาติดี มีให้รับประทานปีละครั้งในช่วงเดือน สิงหาคมถึงเดือนตุลาคม และเป็นที่ต้องการทั้งคนในชุมชน และนอกชุมชน แม้ว่าปัจจุบันยังคงมีให้บริโภคในแต่ละปี แต่จำนวนน้อยมาก ยิ่งในปี 2554 มีเห็ดโคนออกในปริมาณที่น้อยมาก

ในเรื่องความเชื่อคนทัพคล้าย โดยเฉพาะคนเม่าคนแก่ยังให้ ความสำคัญกับการเคารพต่อผืนดิน โดยเชื่อในเรื่องของพระแม่ธรณี และ เจ้าที่เจ้าทาง โดยก่อนและหลังทำการเกษตรจะต้องมีการบอกราชาขอขอมา

โดยการนำอาหารคาวหวาน ผลไม้ หรือบางครอบครัวก็ใช้ไก่ต้ม หัวหมู เหล้า มาให้กับข้าวมาที่ได้ล่วงเกินแม่ครรภ์ และเจ้าที่เจ้าทาง รวมถึงขอให้ท่านดูแล รักษาผลผลิตที่เพาะปลูกในไร่นา ให้ได้ผลผลิตในปริมาณมาก ได้กำไร ไม่ขาดทุน

1.4) ฤดูกาล

อาหารท้องถิ่นของชุมชนบ้านทัพคล้ายส่วนใหญ่ใช้วัตถุดิบที่ ปลูกเอง และหาได้ในท้องถิ่น ซึ่งวัตถุดิบเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นตลอดทั้งปี เป็น ผลผลิตตามฤดูกาลที่เปลี่ยนผ่านไปแต่ละช่วงเวลา ทำให้อาหารท้องถิ่นของ ชุมชนบ้านทัพคล้ายแห่งนี้มีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตลอดในรอบ 1 ปี คนทัพคล้ายบอกว่า “กินตามฤดูกาล” แต่ละฤดูกาลได้สร้างสรรค์อาหารให้ คนทัพคล้าย

จากการศึกษาอย่างพบร่วมกับวัตถุดิบที่เกิดขึ้นตามฤดูกาลนั้น ไม่เพียง มีคุณค่าทางด้านโภชนาการเท่านั้นยังมีสรรพคุณทางยาอีกด้วย เมื่อเปลี่ยน ฤดูกาลทำให้ร่างกายต้องปรับเปลี่ยนตามอากาศที่เปลี่ยนแปลง คนทัพคล้าย ใช้อาหารท้องถิ่นที่นิยมกินทั้งดูดบดหรือหมาดมากปูรุ่งเป็นอาหาร เพื่อใช้อาหาร เป็นยาป้องกันการเจ็บไข้ได้ป่วยจากการเปลี่ยนแปลงทางอากาศ ชุมชน บ้านทัพคล้ายเรียนรู้จากธรรมชาติสร้างสรรค์อาหารตามฤดูกาล

2) ระบบวัฒนธรรม

ผู้ศึกษาได้เข้าไปร่วมกิจกรรมหลาย ๆ อย่างในชุมชน ทำให้พบว่า การทำความเข้าใจปัจจัยการดำรงอยู่ระบบอาหารท้องถิ่นของชุมชนบ้าน ทัพคล้าย ต้องมีความเข้าใจในระบบวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากระบบ อาหารท้องถิ่นก็คือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชุมชนบ้านทัพคล้าย เป็น วิถีชีวิตที่คุณในชุมชนปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาอย่างยาวนาน การศึกษาใน ครั้งนี้ทำให้เห็นองค์ประกอบอย่างภายในระบบวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ กันจนกล้ายเป็นระบบอาหารท้องถิ่น ดังนี้

2.1) อาหารท้องถิ่น (วัฒนธรรมการบริโภค)

อาหารท้องถิ่นเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านทัพคล้าย เกิดจากความรู้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาติพันธุ์ล้าวเวียง และผสมผสานกับภูมิปัญญาของชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ ทดลองและสั่งสมจนเกิดเป็นวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับวัตถุดิบที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล ความต้องการของร่างกายคุณค่าของอาหารนำไปสู่การประกอบและวิธีการปรุง จนได้รสชาติที่เป็นที่ถูกใจของผู้คนในชุมชน และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เป็นรายการอาหารคาด หวานดังต่อไปนี้

2.1.1) รายการอาหารแบ่งตามประเภทของอาหาร

จากการศึกษาพบการสร้างสรรค์รายการอาหารต่าง ๆ ของชุมชนบ้านทัพคล้ายนั้น ส่วนหนึ่งเป็นความรู้ในวัฒนธรรมการบริโภคที่สั่งสมและถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกส่วนหนึ่งมาจากความรู้ในการนำทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ พืชผัก ผลผลิตตามธรรมธรรมชาติที่หาได้ในพื้นที่แห่งนี้ผ่านวิธีการปรุงแบบต่าง ๆ ซึ่งอาหารแต่ละประเภทให้มีส่วนประกอบเครื่องปรุง และกรรมวิธีการทำที่แตกต่างกัน ไปตามประเภทของอาหาร ทั้งหมด 9 ประเภท ได้แก่ แจ่ว (น้ำพริก) แกง คั่ว มอก (หมก) ชุป ตำส้ม ต้ม ลับ ยำ รวมชนิดรายการอาหารได้ทั้งหมด 157 รายการ การประกอบอาหารท้องถิ่น และวัฒนธรรมการบริโภคอาหารร่วมกันที่เรียกว่า “กินข้าวและสุมกัน” เป็นวิถีที่พบได้ในชุมชนบ้านทัพคล้าย แต่ละครอบครัวจะนำอาหารมารับประทานร่วมกันในช่วงเย็น เป็นกลุ่มเครือญาติ เด็ก ๆ ได้เล่นเรียนรู้ร่วมกัน ส่วนผู้ใหญ่ได้พูดคุยแลกเปลี่ยน ปรึกษาถึงการงาน และความเป็นอยู่ของชุมชน

2.1.2) รายการอาหารแบ่งตามประเภทของหวาน

บ้านทัพคล้ายยังมีรายการอาหารหวานที่เป็นของท้องถิ่น ได้ถ่ายทอดวิธีการทำ และใช้วัตถุดิบที่ผลิตหรือหาได้ในท้องถิ่นในการ

ประกอบอาหารหวาน ซึ่งรวมรวมรายการอาหารหวานได้ทั้งหมด 23 ชนิด รายการอาหารของคนบ้านทัพคล้าย ตัดแปลงจากทรัพยากรที่หาได้ในพื้นที่ แต่ละครอบครัวอาจใส่วัตถุดิบหลายชนิดในแบบเดียวกันซึ่งขึ้นมาหรืออาหารหวานเหล่านี้จะทำให้ช่วงวันพระ เทศกาล หรือตามประเพณีต่าง ๆ โดยขั้นมนั้น มีส่วนประกอบหลักมาจากการข้าวเหนียว ที่นำมาแปรและบดจนเป็นแป้ง ในอดีต คนทัพคล้ายจึงแบ่งพื้นที่บางส่วนในการทำข้าวเหนียวเพื่อนำมาทำขั้น และ น้ำตาลซึ่งในอดีตนั้นทำมาจากน้ำอ้อยที่เดิมจะเป็นน้ำตาลและเก็บไว้ทำขั้นมาได้ตลอดทั้งปี ส่วนปัจจุบันน้อยไปกว่าในอดีตและใช้น้ำตาลที่หาซื้อตามตลาดแทนการคีบว่าน้ำตาลเอง อย่างไรก็ตามปัจจุบันวัตถุดิบ 2 อย่างนี้เป็นวัตถุดิบหลักที่นำมาประกอบขึ้น

นอกจากนี้ขั้นหวานที่ขาดไม่ได้ในงานบุญต่าง ๆ คือ ข้าวต้มมัด ข้าวต้มผัด หรือข้าวต้มกล้วย เมื่อบ้านไหนมีงานจะบอกรถล่าว่าให้ไปช่วยงานกันโดยเฉพาะมาช่วยกันห่อข้าวต้ม ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ข้าวต้มนี้จะทำไว้สำหรับรับประทานในงานเป็นอาหารหวานและแจกจ่ายเพื่อบ้านหากเป็นข้าวต้มมัดจะไม่มีรสชาติอะไร ส่วนใหญ่ทำสำหรับเลี้ยงผู้ส่วนข้าวต้มผัดนั้นจะนำมาผัดกับกะทิ บางคนใส่ถั่วคำ ถั่วแดง แล้วแต่ความชอบและจึงนำไปห่อใบตอง ส่วนข้าวต้มกล้วยนั้นจะมีกลิ่นไส้ด้วยคือใช้ความหวานของกล้วย นอกจากนี้ยังมีขั้นอีกมากมาย ซึ่งจะเห็นขึ้นได้จากวัดที่คุณในชุมชนไปทำบุญในวันพระ และตามเทศกาลต่าง ๆ ไม่เว้าจะเป็นขั้นมปัด ขั้นมตัวย ขั้นมลดซ่อง ขั้นมขี้กระด่าย ฯลฯ

จากการศึกษาระบบอาหารท้องถิ่นของชุมชนบ้านทัพคล้าย ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันซึ่งเป็นล่วนสำคัญที่ทำให้ระบบอาหารท้องถิ่นยังคงดำเนินอยู่ จากราพข้างต้น พบว่า ในแต่ละเดือน ชุมชนบ้านทัพคล้ายมีประเพณีที่เป็นกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งประเพณีในแต่ละเดือนนั้นมีความสัมพันธ์กับอาหารที่คุณในชุมชนประกอบ

ขึ้นเพื่อนำมาร่วมทำบุญตามประเพณี หรือนำมารับประทานร่วมกัน ซึ่งวัตถุดิบของอาหารเหล่านั้นมาจากพืชผัก อาหารท้องถิ่นที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล อย่างเช่น ในเดือน เมษายน มีประเพณีบุญถงกรานต์ จะพบ อาหารได้แก่ แกงผักหวานป่าปลาやり แกงผัด แกงหยากล้วย แจ่วข้าวคั่ว แจ่วปลาやり แจ่วกุ้งฟอย ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้ในช่วงฤดูแล้ง

ในช่วงฤดูฝน มีประเพณี ปิดบ้านเลี้ยงบ้าน บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน ประเพณีข้าวตอกแตก และบุญออกพรรษา ในช่วงฤดูกาล นี้มีพืชผักมากตามฤดูกาล แต่ที่เห็นชาวบ้านนำมาทำบุญหรือใช้ในการประกอบอาหารมาก ได้แก่ หน่อไม้ บุก อีรอก และพืชผักต่างๆ ส่วนเนื้อสัตว์จะเป็นพวก อื่น เยียด ชาก และปลา และมักจะพบอาหาร เช่น แกงหน่อไม้ใบย่านาง แกงชาก แกงบุก แกงอีรอก แจ่วและผักต่างๆ

ส่วนในช่วงฤดูหนาว จะมีประเพณี บุญข้าวจี ซึ่งเป็นการนำข้าว ที่ให้ผลผลิตในฤดูกาลนี้มาประกอบเป็นอาหารเพื่อบูชาให้เทวดาและญาติ ผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งถือว่าข้าวจีจะมีกลิ่นหอม เมื่อนำมาถวายพระความหอม จะไปถึงเทวดา และยมบาลเพื่อให้ปล่อยญาติพี่น้องมารับอาหารที่ทำบุญ ไปให้ นอกจากข้าวจีแล้ว ยังมีอาหารตามฤดูกาล เช่น ดอกแคร มะรุม และเพกา ซึ่งเป็นอาหารที่นิยมรับประทานในช่วงฤดูกาลนี้ เนื่องจากเป็นผลผลิต ตามฤดูกาลแล้วยังมีสรรพคุณแก้ไข้ที่จะมากับฤดูหนาวอีกด้วย

2.3) ความเชื่อ

การถืออธิคอง และการปฏิบัติตัวตามความเชื่อนั้นถูกถ่ายทอด และถือปฏิบัติตาม โดยเชื่อว่าหากผู้ใดได้ปฏิบัติจะเกิดโกรกัยໄใช้เจ็บแก่ต้นเอง และครอบครัว เรียกว่า “คลำ” ซึ่งบางความเชื่อนั้นเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกับ ระบบอาหารท้องถิ่น

คนทัพคล้ายมีการปลูกฝังให้崇拜และเชื่อในผู้นำ จากประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านทัพคล้าย มักจะเล่าถึงผู้นำของตนทั้งผู้นำทางจิตวิญญาณ คือ หลวงปู่ยอด ที่เดินทางมากับกลุ่มคนลาวเวียงตั้งแต่ประเทศลาวจนมาตั้งค่ายที่บ้านทัพคล้ายแห่งนี้ หลวงปู่ยอดเป็นที่พึ่งทางใจให้คำปรึกษา และคุ้มครองคนลาวจากภัยอันตรายต่างๆ ที่มองไม่เห็น คนทัพคล้ายนับถือให้ความเคารพกราบไหว้เรื่อยมา หากลูกหลานบวชหรือทำงานอะไรก็จะต้องบอกกล่าวหลวงปู่ยอดก่อน งานก็จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และจะต้องนำอาหารคาวหวาน ดอกไม้ ไปถวายเมื่อสำเร็จลุล่วงในงานที่ตนได้บอกรกลาไว้

ส่วนผู้นำที่เป็นผู้คุ้มครองชีวิต และช่วยเหลือการดำเนินอยู่ของกลุ่มคนลาวเวียงในอดีต เรียกว่า เจ้านายเป็นนายทหารไทยที่นำทัพมาสู่ค่ายแห่งนี้ ตามความเชื่อและกระบวนการบอกรเล่าของคนทัพคล้าย นายทหารผู้นี้ได้ดูแลกลุ่มคนชาวลาวจนเสียชีวิตในค่ายแห่งนี้ และเพื่อแสดงถึงความ崇拜นายทหารบรรพบุรุษทัพคล้ายจึงได้ตั้งศาลเจ้านายไว้ในหมู่บ้าน ทั้งยังมีเป้าหมายเพื่อให้ชาวลาวที่อยู่ร่วมกันที่ค่ายแห่งนี้มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันเหมือนตอนที่นายทหารไทยยังคงอยู่ในค่าย ถือว่าบรรพบุรุษของคนทัพคล้ายนำความเชื่อเรื่องผีมาเชื่อมความสัมพันธ์ของคนทัพคล้ายให้อยู่ร่วมกัน ศาลเจ้านายจึงเป็นสิ่งที่ค่อยเดือนว่าคนทัพคล้ายมีเจ้านายคนเดียวกัน โดยจะมีเจ้าจำเป็นผู้ดูแลสื่อสารกับเจ้านายโดยการใช้ธีการจับข้าวสารเพื่อสื่อถึงทายเลือกจำจ่า และมีหน้าที่เลี้ยงเจ้านายในช่วงเดือน 6 ของทุกปี

คนทัพคล้ายในอดีตมีความเชื่อและการนับถือผีมาตั้งแต่อดีตยังคงที่ประเทศลาว เมื่อครั้งที่ถูกกว่าด้วยความไม่สงบในประเทศไทยได้มีการอันเชิญ “จุ้ม” ผีบรรพบุรุษที่เป็นที่เคารพนับถือร่วมบวบวนมาด้วยเพื่อปักป้องรักษาลูกหลานชาวลาว เชื่อว่าจุ้มจะช่วยคุ้มครองการเดินทาง และช่วยรักษาโรคภัยต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในระหว่างการเดินทาง จุ้มมีลักษณะเป็นเทพ เป็นที่สิงค์ศักดิ์สิทธิ์

ທາງດ້ານຈົດໃຈ ເປັນຄຽບາອາຈາຣຍ໌ ໂດຍມີໜົມອຸ່ມ³ ເປັນຜູ້ດູແລລະສື່ອສາຮ
ໜຶ່ງຈະຕັ້ງທີ່ໄວ້ທີ່ບ້ານໜົມອຸ່ມ ມາກລູກບ້ານໄມ້ສບາຍ ກໍເຮີຍກໜ້າອຸ່ມປ່ຽກໜ້າ
ດ້ວຍການ ເປົ້າ ເສກ ຜົນຍາໃຫ້ກິນ ເມື່ອຫາຍຸດີແລ້ວຄຽບປີໃນຫ່ວງປົດບ້ານລູກລານ
ທີ່ເຄຍຮັກໜ້າກົງຈະນຳອາຫາຮາມເລື່ອງຈຸມເປັນກາຮັດຄວາມເຄົາຮັບ ແລະຂອບຄຸນຈຸມ

2.4) ຜາຕີພັນຮຸ້ ເຄື່ອງໝາຕີ

ຈາກການຕຶກຂາປປະວັດຕີສາສົກຂອງໜົມອຸ່ມບ້ານທັກລ້າຍທຳໃຫ້ການ
ໄດ້ວ່າ ດັນທັກລ້າຍເປັນດັນໜາຕີພັນຮຸ້ລາວ ທີ່ຄູກວາດຕ້ອນມາເປັນເໜີຍຕຶກ
ເດີນທາງມາຈາກປະເທດລາວ ຕາມຄຳນົບອົກເລ້າຄົນໃນໜົມອຸ່ມທີ່ເດີພົງສົບຕ່ອກັນມາ
“ທຳອິດກົອນທີ່ຈົມາອູ້ນບ້ອນບ້ານທັກຄ່າຍເນີຍ ພ່ອເໝາ່ມແໜ່ງໜໍ້ອັນ
ນູ້ຍ່າຂອງເຂົາມາຈາກເວີງຈັນທີ່ ທັງຝ່າວທັງຝ່າມື້ອົກໜ້າມື້ອົກພາກັນ
ໜອບລູກຈຸງຫລານໜີ່ເສີກສົງຄາມ ລອຍວາໜ້າມລຳນ້ຳຂອງມາ ຜູ້ໄດ້ມາ
ບໍ່ໄໝວກ່າປ່ອຍທີ່ມີປ່ອຍຂ່າວອູ້ຕາມທາງ ມື້ໄຟແໜັງແອງກ່າຍ່າງດ້ອນໄປ
ເສີ່ພ້າກ່າເປີຍຂາດກະຮ່ອງກະແວ່ງອົດມື້ອົກນີ້ອື່ນ ທຸກໜ້າຍາກສາຍໃຈ
ແທບໜາດ ຜູ້ທີ່ຮອດຕາຍມາອົດບາງກອກ ເຫັນຈັດໃຫ້ປົມກັນອູ້”⁴
(ທີ່ ຈັນທຣ ອ້າງໃນ ວວະນີ ຖອນສີ, 2538, ນ.1)

ປະປົບປຸງຂອງດັນທັກລ້າຍທີ່ຕ້ອງຜ່ານຕຶກສົງຄວາມ ຄວາມຍາກລຳບາກ
ຈາກການເປັນເໜີຍຕຶກ ທຳໃຫ້ກຸ່ມດັນທັກລ້າຍ ມີທັກະນີໃນການເຄົາຕ້ວຮອດການ
ດໍາຮັງໝືວິດສູງ ມີການປັບດັກເອງໃຫ້ເຂົ້າກັບສພາພແວດລ້ອມທີ່ຍາກລຳບາກໄດ້ເປັນ
ອູ່າງ່າງ ດັນທັກລ້າຍມີຄວາມສາມາດເຮືອນຮູ້ກາຣໃໝ່ໝືວິດໃນພື້ນທີ່ແໜ່ງໃໝ່

³ ຜົມອຸ່ມ ເປັນຕຳແໜ່ງທີ່ເປັນຕົວແທນໜາວບ້ານໃນການຕິດຕໍ່ອື່ສ່ອງກັບຈຸ່ມ

⁴ “ໃນອິດກົອນທີ່ຈົມາອູ້ນບ້ອນທັກລ້າຍ ພ່ອເໝາ່ມ່າຢ່າຕາຍາຂອງເວົາມາຈາກເວີງຈັນທີ່ ຮີບເວັ່ງ
ທັງວັນທັງຈົນອົ່ມລູກຈຸງຫລານໜີ່ສົງຄວາມ ລອຍໜ້າມລຳນ້ຳໂທງ ໄຄຣທີ່ໄປຕ່ອໄມ້ໄໝວກົປ່ອຍທີ່ໄວ້
ຕາມທາງ ເມື່ອມີແໜັງກີ່ຈະເດີນທາງຕາມມາ ເສື່ອພ້າເປີຍໜາດ ອົດມື້ອົກນີ້ອື່ນ ທຸກໜ້າຍາກສາຍໃຈ
ແທບໜາດ ຜູ້ທີ່ຮອດມາລົງບາງກອກ ທ່ານໄທຍົກ້າຈັດໃຫ້ປົມກັນອູ້ຈຸ່ມວັນກັນ”

เรียนรู้และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในการดำรงชีวิต อาหารท้องถิ่นของทัพคล้าย ก็เป็นส่วนหนึ่งที่คนทัพคล้ายเรียนรู้ และปรับตัวแล้วนำทรัพยากรที่หาได้ ในท้องถิ่นมาปูจุ ด้วยวิธีการแบบบัววนธรรมการบริโภคแบบชาวลาว จน กลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของทัพคล้ายอย่างที่เห็นในปัจจุบัน นอกจากนี้ คนทัพคล้ายตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน จะมีความรัก ความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน กัน แม้มใช่ญาติพี่น้อง แต่ก็ช่วยเหลือกันจนผ่านความยากลำบากมาจนถึง ปัจจุบัน และคนเมืองแก่กับก็ถึงความยากลำบากในอดีตเหล่านั้นให้ ลูกหลานฟัง ทำให้คนบ้านทัพคล้ายมีการแบ่งปันกันในเรื่องการกินอยู่ทั้ง เมล็ดพันธุ์และอาหาร หรือมีวัฒนธรรมมารับประทานอาหารร่วมกัน

2.5) ระบบเศรษฐกิจและอาชีพ

ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานจากการทำแบบสอบถาม ด้าน อาชีพพบว่าการประกอบอาชีพของครอบครัวทัพคล้าย โดยส่วนใหญ่คุณ ทัพคล้ายประกอบอาชีพทำการเกษตร มีรายได้จากการผลิตทางการเกษตร อาชีพของคนทัพคล้าย ได้แก่ อาชีพเกษตรกรรม 106 ครัวเรือน เป็นร้อยละ 83.5 ของครัวเรือนทั้งหมด ประกอบอาชีพธุรกิจการค้า 6 ครัวเรือน คิดเป็น ร้อยละ 4.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ประกอบอาชีพที่มีเงินเดือนประจำ 6 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 4.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ประกอบอาชีพรับจ้าง ทั่วไป 3 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 4.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ประกอบอาชีพ รับจ้างทางการเกษตร 3 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 4.7 ของครัวเรือนทั้งหมด และประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น หัตถกรรม ทอผ้า จกรสา 3 ครัวเรือน คิดเป็น ร้อยละ 4.7 ของครัวเรือนทั้งหมด

2.6) ระบบเกษตรกรรม

ภายหลังที่ชุมชนหันมาปูกพืชเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็น มัน สำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ อ้อยโรงงานทำให้พื้นที่หลักที่เคยปลูกพืชอาหาร เปลี่ยนไปเป็นปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้คนในชุมชนบ้านทัพคล้ายมีการปรับตัว

โดยมีการทำเกษตรกรรม 2 ระบบ คือ ระบบเกษตรกรรมพืชเชิงเดียวเพื่อการค้า และระบบเกษตรกรรมเพื่อการบริโภคในครัวเรือน

2.6.1) ระบบเกษตรกรรมพืชเชิงเดียวเพื่อการค้า

การทำเกษตรเชิงเดียวของคนในชุมชนบ้านทัพคล้าย จะใช้พื้นที่รอบนอกชุมชนที่จับจອงໄให้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร โดยใช้ระบบการทำฟาร์ม มีการใช้เครื่องจักร เครื่องมือทางการเกษตร สารเคมีในการควบคุมดูแลการเจริญเติบโตของพืช การทำการเกษตรถือเป็นงานหลักของคนในชุมชนบ้านทัพคล้าย ซึ่งนำมารังรายได้สำหรับใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งปัจจุบันมีความจำเป็น เนื่องจากมีรายจ่ายในการดำเนินชีวิตทั้งเรื่องของอาหารที่ซื้อ วัตถุดิบที่เป็นประเภทเครื่องปรุุง ข้าว และเนื้อสัตว์ นอกจากนี้ยังมีรายจ่ายที่ต้องจ่ายประจำเดือน

อย่างไรก็ตามผลกระทบของการปลูกพืชเชิงเดียว ส่งผลต่อระบบอาหารท้องถิ่น ตั้งแต่การขยายพื้นที่ปลูกพืชเชิงเดียว ได้ขยายพื้นที่เข้าไปในพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นผลิตอาหารที่สำคัญ ทำให้พื้นที่ป่าถูกทำลาย ระบบการทำเกษตรแบบพืชเชิงเดียวซึ่งใช้เครื่องจักรในการทำการเกษตร โดยการไถปรับหน้าดิน ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของดิน ที่มักจะถูกไถปรับ และเมื่อฝนตกเกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน เนื้อดินไหลไปกับน้ำเหลือแต่ทราย ผลกระทบต่อมาที่พบในปัจจุบันพบว่าพื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นดินทราย ยิ่งนานวันทรายในแปลงเกษตร ไหลไปกับฝนและไปทับทมในพื้นที่ห้วย หนอง คลอง ซึ่งในลำห้วยกระเสียก็ประสบกับปัญหาลำห้วยตื้นเขิน ทำให้แหล่งที่อยู่ของสัตว์น้ำ เช่นไข่ตินต่างๆ ถูกทับดมไปหมด สัตว์น้ำน้อยลง ชาวบ้านหาสัตว์น้ำในลำห้วยได้น้อยลง

2.6.2) ระบบเกษตรกรรมเพื่อการบริโภคในครัวเรือน

ระบบเกษตรกรรมเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เป็นการปรับตัวของคนในชุมชนบ้านทัพคล้ายโดยนำพืชผักที่เคยปลูกตามไว้ มาปลูกในพื้นที่

ว่างที่อยู่บ้านไก่บ้านเพื่อย่างในภาครูแล และไม่ได้รับผลกระทบจากสารเคมีที่ใช้กำจัดศัตรูพืช พืชผักที่นำมาปลูกนี้ ใช้เครื่องมือและวิธีการปลูก การดูแลแบบดั้งเดิม โดยมักจะปลูกพืชผักตามฤดูกาล โดยเฉพาะเมื่อเข้าฤดูฝน ชาวบ้านเริ่มเตรียมแปลงผัก และเมล็ดพันธุ์ ใช้แวกเป็นเครื่องมือหลักในการเพาะปลูกและดูแลกำจัดวัชพืช มีการถือวันดีในการปลูก โดยส่วนใหญ่ผักที่รับประทานจะปลูกในวันศุกร์ เชื่อว่าให้ผลผลิตมาก ใช้แรงงานของคนในครอบครัวในการเพาะปลูกและดูแลเป็นหลัก ปลูกแค่เพียงพอในการบริโภคภายในครอบครัวเท่านั้น ซึ่งพืชผักท้องถิ่นเหล่านี้ ให้ผลผลิตที่มากเนื่องจากถูกคัดสรรมาโดยธรรมชาติหมายความกับสภาพพื้นที่ อากาศ และวิถีการบริโภคของชุมชน ซึ่งจากการสังเกตพืชผักพื้นบ้านของชุมชนบ้านทัพคล้ายที่ชาวบ้านปลูกเพียงไม่กี่ต้น สามารถเก็บผลผลิตได้นาน 2-3 เดือน

นอกจากนี้ยังพบว่าหากพื้นที่ที่ทำการเกษตรพืชเชิงเดียวว่างหรือเสียหายจากภัยธรรมชาติ นำพืชผักพื้นบ้านมาปลูกทดแทนพืชเศรษฐกิจที่สูญเสียไป และนำพืชผักเหล่านี้มาบริโภคในครัวเรือน พืชที่นิยมนำมาปลูกได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวโพดพันธุ์พื้นบ้าน ฟักทอง ฯลฯ จากการศึกษายังพบว่าคนทัพคล้ายมักจะหาพื้นที่ว่างตามวัด และตามศาลาชุมชนที่ว่างใช้เป็นที่ปลูกพืชผักรวมกันเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน เช่นกลุ่มแม่บ้านที่ชี้พื้นที่ปลูกต้นหม่อนของชุมชนนำแตง ฟักทอง บวบห้อม มาปลูก เมื่อผลผลิตสามารถเก็บเกี่ยวได้คุณในชุมชนสามารถเก็บไปบริโภคได้ พื้นที่เหล่านี้จะมุนเวียนเปลี่ยนไปแต่ละปีแล้วแต่จะมีพื้นที่ว่างตรงไหนก็จะช่วยกันไปปลูกไว้

พืชผักที่ปลูกเหล่านี้วัดดูดิบหลักที่คุณในชุมชนบ้านทัพคล้ายนำมาผลิตเป็นอาหารท้องถิ่นนั้น มีมากทั้งปริมาณและชนิดพันธุ์จากการศึกษาทำให้ทราบถึงพืชผักที่ชุมชนนำมาเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารทั้งที่ปลูกได้เองและหาได้ในชุมชนจากการศึกษาพบพืชผักหลักหลายชนิดที่คุณทัพคล้ายนำมาบริโภคดังนี้

1) ໄນຍືນດັນ ໄດ້ແກ່ ພັກ, ແຄປ້າ, ພັກອີ່ມບ້ານ (ມະຮຸມ), ມະຮຸມປໍາ, ມະກອກປໍາ, ສະເດາ, ແນຸ້ນ, ພັກກຸ່ມນ້ຳ, ໃບຍອ, ມະຍມ, ກະໂດນ, ຕັນຕັນຂອງ (ຕັນປີປັບ), ມະຕູມ, ມະມ່ວງ, ມະພ້ວ້າ, ມາກ, ສັມໂອ, ມະໝາມ, ຕັນນີ້ເໜັກ, ມະກຸດ

2) ພຶ່ມລົມລຸກ ໄດ້ແກ່ ພັກກາດໄວ່, ພັກໜີລົມ, ພັກໄສ້ປລາຊ່ອນ, ຕັນຫອມອື່ນ, ພັກໜາມໄພຣ້ຫຼ້າ, ພັກບ້າ (ຕັນຫອມ), ຂ່າ, ຕະໄຄຮັ, ມະເງື່ອສົມ, ຕັນດັກເດີຍ (ຕັນບຸກ), ພັກກຸດ, ພັກໜາມ, ກະທຶກ, ຂົງປໍາ, ວ່ານໄພຣ, ພັກຂີ້ຫຼູ້ (ໃບແມ່ລັກ), ພັກຂີ້ຫຼູ້ແຮ່ (ໃບໂທຣພາ), ອື່ເອີ່ຍງ, ຍອດຕາກວາງ, ພັກກຸດປໍາ, ພັກກຸດຈ່ອງ, ກະເຈີຍວ, ກລ້ວຍນ້ຳວ້າ, ໄພຕຽງ, ໄພລວກ, ໄພທວນ, ບອນຕ່າ, ຫຼືເລືອ, ພັກເສີຍນ, ພັກໄໝແມ່ດາ, ພັກໝໍ້ປັກ, ພັກບັງ, ກລ້ວຍແຕ່, ພັກກາດເຂີຍວ, ມາກ ຂີ່ເຕີຍ (ມະເງື່ອສົມ), ຂ້າວໄວ່, ພັກຄຽດຫວ່າແຫວນ, ພັກລະວ້າດີເນືຍ, ພັກໄໝເຫາ, ພັກຢ່ອມແຍະ, ອ້ອຍເລາ

3) ໄນພຸ່ມ ໄດ້ແກ່ ພັກກ້ານຕຽງ, ໃບບັວບກ, ພັກເວັນ, ພຣິກ, ມະເງື່ອພວງ, ມະເງື່ອຄາງກບ, ມະອືກ, ມະແວ່ງ, ພັກຫວານປໍາ, ພັກຫວານບ້ານ, ພັກະໜອມ, ພັກຂີ້ຫຼູດ

4) ໄນເລື້ອຍ ໄດ້ແກ່ ໜັ້ນນ້ອຍ, ດັ່ວພູ, ຜີໂພລົງ, ພັກປັບ, ຕຳລົງ, ພັກຂ້າວ, ດັ່ວປັບ, ດັ່ວແປບ, ມະຈົ້ນກ, ບວບຫອມ, ພັກທອງ, ພັກຫອມ, ພັກກະໂປະ, ມາກຫວ່າດ່ອ (ລູກະໜອມ), ບວບແລ້ຍມ, ບວນປໍາ, ມາກແນກ (ນໍ້າເຕົ້າ), ພັກອີ່ມເລີດ (ໜະພູ), ແຕງສົມ, ມັນເກາ (ມັນແກວ), ແຕງສົມ, ໃບຫຼູ້ນ້າງ, ດັ່ວແຂ, ດັ່ວໄສ້ອັນ, ດັ່ວນິ່ງ, ບວບງູ

5) ເໜັດ ໄດ້ແກ່ ເໜັດບົດ, ເໜັດຕາບ (ເໜັດໂຄນ), ເໜັດປີ, ເໜັດຂາວ, ເໜັດໄຟ, ເໜັດໂຄກ, ເໜັດນ້ຳໜາກາ, ເໜັດເພາະ, ເໜັດໜ້າທັ່ງ, ເໜັດໂຄນໄກ່ນ້ອຍ, ເໜັດຂອນ, ເໜັດຫຼົງ (ເໜັດຫຼູ້ນູ້), ເໜັດກະຕັກ, ເໜັດພາງ, ເໜັດນາງຟ້າ

6) ພຶ່ມນ້ຳ ໄດ້ແກ່ ບອນ, ຜໍາ, ທຸນ, ພັກກ້ານຈ່ອງ, ພັກກະເໜດ, ເຫາ, ພັກກະໜູດ

ชุมชนบ้านทัพคล้ายมีพื้นที่สวนที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน สวนกล้ายเป็นแหล่งอาหารท้องถิ่นที่สำคัญ ที่ทุกคนในชุมชนสามารถนำไปเก็บผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติมาบริโภคได้โดยไม่ต้องขออนุญาตเจ้าของที่ซึ่งเป็นทรัพย์สินของชุมชน พื้นที่สวนนี้มีเนื้อที่รวมกันแล้วประมาณ 20-30 ไร่ มีผักพื้นบ้านเกือบทุกชนิด พลัดกันขึ้นหมุนเวียนกันแต่ละฤดูกาล ผักที่ขึ้นในสวนมาก สวนมะพร้าว ได้แก่ ยอดผึ้ง พักข้าว ผักกุดดง่อง ผักปลัง ตำลึง มะระขี้นก

ชุมชนบ้านทัพคล้ายมีความรู้ในการเก็บเมล็ดพันธุ์ของคนทัพคล้ายจะเก็บจากผลผลิตที่แก่เต็มที่ นำเมล็ดมาพิงลมให้แห้งแล้วห่อด้วยผ้าฝ้ายเก่าที่ไม่ได้ใช้แล้ว เก็บไว้ตามข้อบ้าน หรือเสาบ้าน บางบ้านห่อใส่ผ้าฝ้ายแล้วรวมในถุงพลาสติกอีกชั้น ผู้ศึกษาเคยไปเก็บข้อมูลพบเกือบทุกบ้านจะมีเมล็ดพันธุ์ผัก เช่น ไว้ตามเสาบ้าน ซึ่งสามารถหาเมล็ดพันธุ์ผักแปลงได้ที่บ้านทัพคล้าย การศึกษาพบว่าชุมชนบ้านทัพคล้ายเป็นแหล่งร่วบรวมพันธุ์พืชผักพื้นบ้านของอำเภอบ้านไผ่ ไม่ได้หลากหลายชนิดพันธุ์และมีปริมาณมาก จากการศึกษาพบว่าคนในชุมชนบ้านทัพคล้ายมีความรู้ในการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชผักท้องถิ่นไว้สำหรับปลูกในแต่ละฤดูกาล ซึ่งสามารถพบร่องรอยได้ตามบ้านของคนในชุมชน โดยจะเก็บเมล็ดพันธุ์พืชผักที่แก่จัด ตากให้แห้งและเก็บใส่ห่อผ้าฝ้าย ผูกด้วยถุงพลาสติกและเก็บไว้ตามเสาบ้าน บริเวณที่เก็บเครื่องการเกษตรต่างๆ รวมถึงการแยกจ่ายเมล็ดพันธุ์ให้เพื่อนบ้านปลูกด้วย

ภาพที่ 1 การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ผักพื้นบ้าน

เมื่อกล่าวถึงวิถีการปลูกพืชผักอาหารท้องถิ่นคนทัพคล้ายจะถือ
ถูกชื่ยาม หากจะปลูกผักให้งามจะต้องปลูกในวันศุกร์ มีค่าสาสำหรับท่อง
ก่อนปลูกซึ่งเป็นความเชื่อของแต่ละคน เพื่อให้ผลผลิตมาก ปัจจุบันก็มีแต่
ผู้เดียว ผู้แก่ที่ยังคงถือถูกชื่อความเชื่อ และใส่ค่าาในเมล็ดผักก่อนปลูก อย่างไร
ก็ตามคนรุ่นใหม่ก็ยังคงยึดวิถีการปลูกพืชผักไว้รับประทาน

4.2.2 ความสัมพันธ์ของระบบอาหารท้องถิ่น

จากการศึกษาระบบอาหารท้องถิ่น ทำให้เห็นความสัมพันธ์
ของระบบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันเป็นข่ายในภูมิชนบ้านทัพคล้าย ภูมิชน
สามารถรักษาระบบให้มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสมดุล ทั้งนิเวศธรรมชาติ

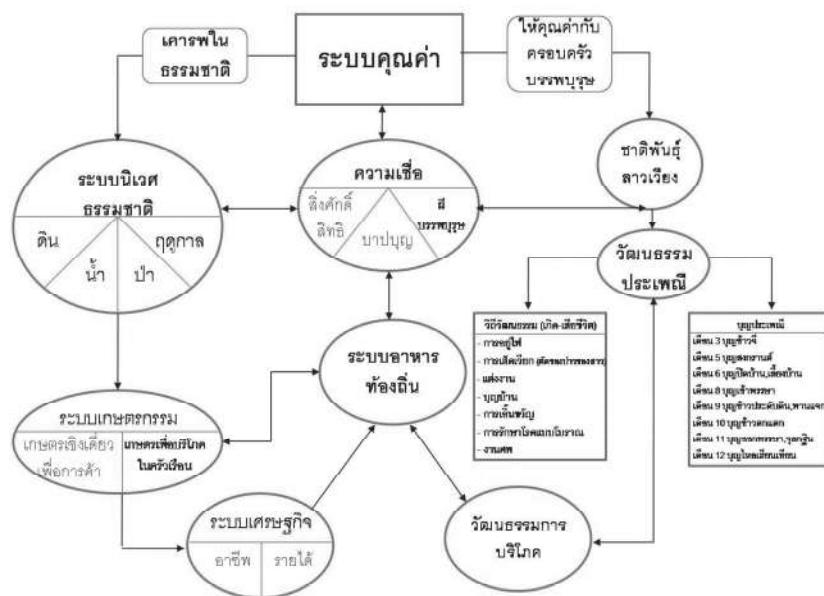
ดิน น้ำ ป่าไม้ และถყุกกาลที่ทำให้เกิดวัตถุดิบตามธรรมชาติในการประกอบอาหารท้องถิ่น ผู้คนในชุมชนควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตัวยระบบความเชื่อในสิ่งหนึ่งอธิบายชุมชน หากผู้ใดในชุมชนทำผิด ใช้ทรัพยากรอย่างไม่เคารพ เชื่อว่าจะพบกับภัยนตราย หรือหากผู้ใดไม่ดูแลแม่โพสพ ข้าวที่ปลูกไว้ก็จะได้ผลน้อย หรือผู้ใดที่เข้าป่าแล้วไม่บอกเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา ก็จะไม่สามารถล่าสัตว์ได้ คนในชุมชนบ้านทัพคล้ายจะแสดงความเคารพตัวการประกอบอาหารเพื่อบูชาและขอบคุณต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น

ระบบครอบครัว เครือญาติเป็นส่วนในการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ คนบ้านทัพคล้ายสอนลูกหลานให้เก็บหาพืชผัก จับสัตว์ จากธรรมชาติแค่เพียงพอต่อการบริโภคเท่านั้น โดยเฉพาะพวงพืชผักต่างๆ เมื่อเก็บมาเหลือก็จะทิ้งเสียหาย หากต้องการกินหรือใช้สามารถนำไปเก็บมาได้ ซึ่งพืชผักที่เก็บจะได้ของสดใหม่ ยิ่งทำให้มีรสชาติดี นอกจากรสชาติเป็นส่วนในการถ่ายทอดความรู้ในการแสวงหาอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติต่ำท้องการผลิต และใช้เครื่องมือต่างๆ และเรียนรู้การนำเมล็ดพันธุ์ บางส่วนที่เกิดขึ้นในธรรมชาติตามข่ายพันธุ์ แม้ปัจจุบันระบบเกษตรกรรมของชุมชนบ้านทัพคล้ายมีการเปลี่ยนแปลงไปตามระบบเศรษฐกิจ ซึ่งรายได้เข้ามามีส่วนในการดำเนินชีวิต การสร้างรายได้ด้วยวิถีเกษตรกรรมพืชพืชเดี่ยวระบบเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวก็ยังคงต้องพึ่งพาระบบนิเวศธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ทรัพยากรดินซึ่งเป็นที่เพาะปลูกและสร้างความเจริญเติบโตของพืช ทรัพยากรน้ำ ทั้งน้ำฝน และแหล่งน้ำในห้วยกระเสียว ที่ใช้ในการเกษตรเพื่อเป็นต้นน้ำพาธาตุอาหารหล่อเลี้ยงพืชให้เจริญเติบโต ซึ่งการทำการทำเกษตรในพื้นที่เป็นไปตามถყุกกาล อาศัยการหมุนเวียนของสภาพอากาศโดยเฉพาะฝน เป็นช่วงเริ่มต้นแห่งการเพาะปลูก ระบบเกษตรกรรมแบบพืชเชิงเดี่ยว ก็ไม่สามารถตัดขาดจากระบบนิเวศธรรมชาติได้ ซึ่งในช่วงถყุกกาลเพาะปลูก เมื่อฝนตกจะมาพร้อมกับความแปรปรวนทางอากาศ ทั้งลมแรง ทั้งฟ้าผ่า

การศึกษาระบบอาหารท้องถิ่นทำให้เห็นถึงสัมพันธภาพของระบบการเก็บกู้ภัยกันของระบบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันในส่วนหนึ่งในประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน วัฒนธรรมสร้างสรรค์อาหารให้รับใช้ความเชื่อ ความศรัทธา และในทางกลับกันความเชื่อรักษาความสมดุลของอาหาร ให้ได้ด้วยการรักษาระบบมนิเวศธรรมชาติ ที่มีความเชื่อในสิ่งหนึ่งของธรรมชาติที่เคยอยู่ปักป้องดิน น้ำ ป่า ที่ช่วยดูแลรักษาผลผลิต ซึ่งในแต่ละระบบมีรูปแบบการจัดการของระบบต้นเอง ที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงต่อ ๆ กัน เป็นความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ มีความเป็นพลวัต หมุนเวียนไปมา ซึ่งค่าปร้าได้กล่าวว่า ระบบชีวิตในทุกระดับมีลักษณะเชื่อมโยง อิงกันและกัน ทุกระบบสามารถอยู่ได้ด้วยความเป็นองค์รวม ซึ่งสัมพันธภาพของระบบที่เชื่อมต่อ กันเป็นปัจจัยหลักในการรักษาการดำเนินการอยู่ของระบบต่าง ๆ ในชุมชนแห่งนี้

นอกจากนี้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระบบอาหารท้องถิ่น ผู้ศึกษาได้พบรูปแบบ หรือแบบแผน (Pattern) แต่ละระบบภายในชุมชน บ้านทัพคล้ายกุกจัดวางรูปแบบไว้โดยใช้ความเชื่อ เป็นกรอบความคิด ที่เป็นโครงสร้างทางความคิดซึ่งนำไปสู่กฎเกณฑ์ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็น ความเชื่อในเรื่องบูรพาจุล ความเชื่อในบ้านปุญ ความเชื่อในเรื่องของผีเจ้าที่เจ้าทางเจ้าป่า เชื่อในธรรมชาติ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองปักป้องรักษาอยู่ ไม่ว่าจะเป็น แหล่งน้ำ ดิน ป่า ไม้ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้เป็นควบคุมแบบแผนพฤติกรรม รวมถึง วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ส่วนหนึ่งความเชื่อเหล่านี้มารากความเป็น ชาติพันธุ์ที่เป็นคนลาวเดิม ที่มีความเชื่อในเรื่องของอีตคอง นับถือผีอยู่ ดังเดิม ที่ปฏิบัติสืบต่อ กันมาเป็น 100 ปี ไม่เพียงเท่านั้นจากการศึกษาพบ ว่าชุมชนบ้านทัพคล้ายมีการสร้างชุดความเชื่อขึ้นมาใหม่ โดยผู้นำชุมชนเพื่อ สร้างกิจกรรมให้คนในชุมชนมาร่วมกัน

ภาพที่ 2 ภาพแสดงความสัมพันธ์ของระบบอาหารท้องถิ่น

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาระบบอาหารท้องถิ่น ทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นถึง ระบบต่าง ๆ ภายในชุมชนที่มีความสัมพันธ์เข้ามายิงกันไปมาอย่างซับซ้อน แต่ละระบบต่างเอื้อ เกื้อกูลต่อกัน อาหารท้องถิ่นนั้นเป็นระบบวัฒนธรรมหนึ่งในชุมชน เป็นการนำทรัพยากรจากระบบนิเวศธรรมชาติ และใช้ชุดความรู้ในการจัดการทรัพยากรเพื่อสร้างเป็นวัฒนธรรมอาหาร อาหารของชุมชนบ้านทัพคล้ายจังไม่ใช่เพียงปัจจัยในการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่อาหารคือวิถีชีวิทหนึ่งของคนบ้านทัพคล้าย ดังนั้นแล้วเรื่องการผลิต การบริโภค ไปจนถึงการนำอาหารไปใช้ในการตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนเคารพนับถือ อาหารช่วย

เชื่อมร้อยผู้คนให้มาพูดคุย ทำกิจกรรมร่วมกันตามประเพณีต่างๆ อาหารบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงของถิ่นที่อยู่ อาหารเป็นยา อาหารบ่งบอกถึงชาติพันธุ์

การศึกษาความสัมพันธ์ของระบบอาหารท้องถิ่น ผู้ศึกษาเห็นความสัมพันธ์ของ 2 ระบบใหญ่ในชุมชน คือ ระบบเศรษฐกิจ และระบบวัฒนธรรม ซึ่งในแต่ละระบบยังมีระบบย่อยที่สัมพันธ์อยู่ในระบบใหญ่ และสัมพันธ์เป็นอิทธิพลต่อกัน

ระบบเศรษฐกิจ เป็นฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมของระบบอาหารท้องถิ่น ในระบบเศรษฐกิจ ยังมีระบบย่อยได้แก่ ทรัพยากรดิน ซึ่งเป็นฐานในการผลิตในระบบเกษตรกรรม คนบ้านทัพคล้ายเพาะปลูกพืชผัก เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร ต้องอาศัยดินช่วยในการเจริญเติบโตของพืช หลังจากที่คนในชุมชนหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจทั้งอ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ อีกทั้งมีการใช้สารเคมี จนทำให้พืชผักบางชนิดสูญหายไป ปัจจุบันคนในชุมชนเริ่มหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ผสมเคมีมากขึ้น เพื่อเป็นการลดต้นทุนและช่วยปรับปรุงบำรุงดินไปด้วย ทรัพยากรดิน และแหล่งน้ำ เป็นแหล่งทรัพยากรที่สร้างวัตถุดิบทางอาหารให้กับชุมชนบ้านทัพคล้าย เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ทั้งห้วยกระเสี่ยว หนองช้างโขลง เป็นแหล่งน้ำที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และพืชผักซึ่งแหล่งน้ำสามารถผลิตวัตถุดิบทางอาหารให้คนในชุมชนหาเก็บได้ตลอดทั้งปี แต่ปัจจุบันแหล่งน้ำดูจะตื้นเขินจากทรัพยากรที่ลงมาทับทม ทำให้จำนวนปลาลดลงไปมาก อีกทั้งมีการขุดลอกคูคลองทำให้พืชผักที่ขึ้นตามริมลำห้วยถูกทำลาย ซึ่งอยู่ในช่วงของการฟื้นตัว ทรัพยากรป่าไม้ในอดีต คือแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนบ้านทัพคล้าย เนื้อสัตว์ที่นำมาประกอบอาหารส่วนใหญ่ได้มาจากป่าที่อยู่รอบชุมชน อีกทั้งพืชผักที่นำมาประกอบเป็นอาหารและเป็นยาทั้งหลาย คนบ้านทัพคล้ายในอดีตมีความรู้ในการล่า

สัตว์ป่า สามารถประดิษฐ์เครื่องมือและใช้เครื่องมือในการล่าสัตว์ ปัจจุบันการล่าสัตว์เป็นสิ่งผิดกฎหมาย และสัตว์ป่าได้ลดลงไปเป็นจำนวนมาก ป่าไม้ จึงเป็นแหล่งทรัพยากรสามารถผลิตพืชผักตามฤดูกาล เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ผักซีก ไบร์บประทาน นอกจากนี้ยังเป็นส่วนสร้างความสมดุลให้เกิดกับดินและน้ำ ซึ่งหลายชุมชนในเขตบ้านไผ่ มีการพูดคุยและทำข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่า มีการปิดป่าเพื่อให้ต้นไม้ในป่าได้ฟื้นตัว ส่วนต้นไม้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดผลผลิตต่างๆ วัฒนธรรมการบริโภคของคนบ้านทัพคล้ายเป็นการบริโภคตามฤดูกาล อาหารหลายประเภทสามารถมีให้รับประทานได้แค่ช่วงเวลาเดียวในหนึ่งปี ผู้คนในชุมชนจะมีความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดด้วยบุญชีวิตในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติ ฤดูกาลยังมีความสำคัญกับระบบธรรมชาติอื่นๆ ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ ช่วยนำพาฝนมาสร้างความชุ่มชื้นให้กับดิน เพิ่มปริมาณน้ำให้กับแหล่งน้ำ ซึ่งส่งผลการหมุนเวียนทรัพยากรที่เป็นแหล่งอาหารในชุมชน

ระบบวัฒนธรรม เป็นแบบแผนปฏิบัติที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานของชุมชนบ้านทัพคล้าย เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในชุมชน ระบบอาหารท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรม ที่คนบ้านทัพคล้ายได้สั่งสมและสืบทอด เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับระบบต่างๆ ในชุมชน ซึ่งภายในระบบวัฒนธรรมยังมีระบบอยู่ต่างๆ มากมาย มีความสัมพันธ์กับอาหารท้องถิ่น ซึ่งการทำความเข้าใจถึงระบบต่างๆ ในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างระบบอาหารท้องถิ่น กับระบบอื่นๆ จะทำให้เห็นถึงปัจจัยการดำรงอยู่ของระบบอาหารท้องถิ่น ซึ่งผู้ศึกษาพบว่ามีระบบอยู่ของระบบวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับอาหารท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

วัฒนธรรมการบริโภคของชุมชนบ้านทัพคล้ายเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่า ที่หล่อเลี้ยงผู้คนในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน สิ่งที่ผู้ศึกษาได้เรียนรู้จากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของระบบอาหารท้องถิ่นของชุมชนบ้านทัพคล้ายไม่ได้มีเพียงอาหารที่บริโภคเท่านั้น แต่มีความสัมพันธ์กับระบบต่างๆ อย่างเป็นพลวัต และระบบต่างๆ ในชุมชนล้วนสัมพันธ์เขื่อมโยง และอาศัยเกื้อกูลกัน หากระบบใดระบบหนึ่งถูกทำลาย ก็จะส่งผลกระทบไปสู่ระบบอื่นๆ ไปด้วย ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบอาหารท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ด้วยกระบวนการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ที่กำลังทำลายระบบมิเวศธรรมชาติของชุมชน แม้ว่าชุมชนมีวิธีในการปรับตัว ด้วยการนำพืชผักพื้นบ้านมาปลูกไว้ในบริเวณบ้าน แต่หากระบบมิเวศถูกบุกรุกทำลายจนเกินกว่าจะรักษาความสมดุลไว้ได้ แม้ความรู้และทักษะในการปรับตัวของคนชุมชน ก็ไม่สามารถช่วยในการเปลี่ยนแปลงของภัยธรรมชาติไว้ได้ บทสรุปของการศึกษาร่วงนี้จึงได้ข้อสังเกตที่นำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาชุมชนบ้านทัพคล้าย ดังนี้

- 1) จากการศึกษาพบว่ากลุ่มคนที่รับประทานอาหารท้องถิ่นนั้น เกิดจากได้รับการอบรมเลี้ยงดูและการบริโภคอาหารท้องถิ่นร่วมกันของครอบครัวตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้ติดและเคยชินกับรสชาติของท้องถิ่น ข้อเสนอต่อชุมชน โดยเริ่มปลูกผักเองของวัฒนธรรมตั้งแต่ฐานของครอบครัว ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในรักษาวัฒนธรรมการบริโภคอาหารท้องถิ่น แต่ละครอบครัวควรรับประทานอาหารท้องถิ่นเป็นวิถีชีวิตซึ่งมีผลดีต่อสุขภาพของคนในครอบครัว ทั้งยังช่วยลดค่าใช้จ่ายในด้านอาหาร และควรซักซ่อนลูกหลานให้รับประทานอาหารตั้งแต่ยังเด็ก ให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบอาหาร นอกจากนี้ การรับประทานอาหารท้องถิ่นเป็นส่วนช่วยให้เกิดการรักษาพันธุกรรมพืชท้องถิ่น ไว้อีกด้วย

2) การยกระดับปลูกพืชผักพื้นบ้าน และสัตว์เลี้ยงของท้องถิ่นให้สร้างรายได้ เป็นอาชีพของชุมชน คนในชุมชนบ้านทัพคล้ายสามารถพัฒนารูปแบบการปลูกพืชผัก และเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร ท้องถิ่น ในลักษณะเชิงพาณิชย์ให้เป็นพืชเศรษฐกิจของครอบครัว พืชผักเกือบทุกชนิดสามารถปลูกเป็นการค้าได้ เช่น พักกุด ฟิกข้าว น้ำเต้า แตงไทร บอน ผ้า เทา ถั่วพื้นบ้าน ฯลฯ ซึ่งมีความต้องการบริโภคทั้งในชุมชน และภายนอก ชุมชน โดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น เกษตรฯ อำเภอ ปศุสัตว์ อำเภอ ประมง ควรเข้าร่วมมาแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุน พัฒนาเป็นรูปแบบการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์อาหารท้องถิ่นในเชิงพาณิชย์ เพื่อเป็นแหล่งรายได้อีกทางให้กับคนในชุมชน

3) การพัฒนาระบบนิเวศป่ารอบๆ ชุมชน โดยการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนในพื้นที่ป่าสงวนในพื้นที่ที่ยังไม่ประดิษฐ์จัดตั้ง และชุมชนหาแนวทางร่วมในการส่งเสริมการปลูกพืชอาหารท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบให้กับคนในพื้นที่รอบป่าชุมชน ในส่วนที่มีการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนแล้ว ควรมีแนวทางในการกำหนดถูกต้องร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่า รวมถึงการมีส่วนร่วมในการควบคุมไฟป่ามีให้ทำลายพืชพรรณ สัตว์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าชุมชน และส่งเสริมการปลูกพืชอาหารท้องถิ่นเพิ่ม

บรรณาธิการ หนังสือและบทความในหนังสือ

กฤษณ์ บุญชัย, บัณฑูร เศรษฐศิริโตน์, วิทูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2550). แนวความคิดและนโยบายฐานทรัพยากรออาหาร. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดิการพิมพ์.
กาญจน์ แก้วเทพ. (2538). การพัฒนาแนวร่วมของชุมชน โดยถือมุนicipality เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ: สถาบันอุดมศึกษาแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

กาญจนฯ แก้วเทพ. (2538). เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (2505). เจ้าชีวิต. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

งามพิศ ลัตต์สูง. (2545). วัฒนธรรมช้าๆ ในสังคมไทย, การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล นัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์. นัตรทิพย์ นาถสุภา. (2547). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชุมเป มุราคามิ, เขียน. (2547). สู่สำนักธรรมชาติ คู่มือเกษตรกรรมนิเวศในเขตวัฒนธรรม (ดิสทัต ใจนาลักษณ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโภมลีมทอง.

ธีรุ่งษี เสน่ห์. (2539). แนวคิดเกษตรกรรมทางเลือก. กรุงเทพฯ: โลกดุลยภาพ นาถพงศ์ พัฒนพันธุ์. (2551). อาหาร: ชีวิตหรือสินค้า?. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน.

บุญเทียน ทองประสาร. (2531). แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ: สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

บำรุง บุญปัญญา. (2549). 3 ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.

พระธรรมปึก (ประยุทธ์ ปยุตติ). (2543). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโภมลีมทอง.

พริตจ์อฟ คาปร้า. (2546). จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ 1-3 อิทธิพลของความคิดแบบเดส์คาร์ส – นิวตัน (พระประชา ปสนุนอมุโน และคนอื่นๆ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโภมลีมทอง.

พริตจ์อฟ คาปร้า. (2548). irony ที่ซ่อนเร้น (วิศิษฐ์-ณัฐพส วงศิริย์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเออเชีย, ภาควิชาพฤกษาศาสตร์, โครงการส่งเสริมบทบาท

มูลนิธิชีววิถี, มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน, ศูนย์อิสานมั่นยืน, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเออเชีย, ภาควิชาพฤกษาศาสตร์, โครงการส่งเสริมบทบาท

ชุมชนอ่าวพังงา, โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายชีวภาพ. (ม.ป.ป.). จากฐานทรัพยากร สู่ความมั่นคงทางอาหาร การฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคมไทย. นนทบุรี: มูลนิธิชีววิถี.

ยศ สันตสมบต. (2540). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
ยุทธชัย เฉลิมชัย. (2546). สังคมถิ่นพร้อมด้วยความไม่ประมาท ความไม่ผิดนของผู้ใหญ่วิญญาณ เมืองเฉลิม ในผู้ใหญ่วิญญาณกับการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ภูมิแสงเดด.

วันนา ศิริ. (2553). ประชาธิปไตยผืนดิน ความยั่งยืน ความยั่งยืน และสันติภาพ. กรุงเทพฯ: แปลนพริ้นท์ดิจ.

วิชัยรัตน์ ปัญญาภูต แปล. (2547). Coen Reitntjes, Bertus Haverkort and Ann Waters-Bayer. เกษตรยั่งยืน วิถีการเกษตรเพื่ออนาคต. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสายใยแห่งดิน

วิชัยรัตน์ เลี่ยนจำรูญ, ณรงค์ คงมาก และคณะ. (ม.ป.ป.). เกษตรกรรมทางเลือก ความหมาย ความเป็นมา และเทคนิค. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

วิชัยรัตน์ เลี่ยนจำรูญ, สุริยนต์ รัณกิจจานุกิจ. (2551). จากปฏิวัติเชี่ยว สู่พันธุ์วิศวกรรม บทเรียนสำหรับอนาคตเกษตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ: สามลดา.

สมยศ ทุ่งหว้า. (2541). การวิเคราะห์ระบบสังคมเกษตร. ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สุกรานต์ ใจกลาง. (2547). พันธุ์กรรมท้องถิ่นกับเกษตรกรรมยั่งยืน. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). ภูมิปัญญาภาคกลาง (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

เยเลนา นอร์เบอร์-ออดจ์, ทอต์ เมอร์ฟิล์ด และสตีเวน กอร์ลิค. (2545). นำอาหารกลับบ้าน ทางเลือกและทางรอดของเศรษฐกิจอาหารชุมชน (ไฟจัน ภูมิประดิษฐ์, ผู้แปล) กรุงเทพฯ: แปลนพริ้นท์ดิจ.

งานวิจัย

นิทัศน์ จันทร แลและ. (2554). รายงานวิจัยโครงการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนที่มีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านท้าวศักดิ์ ตำบลท้าวศักดิ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

วิทยานิพนธ์

มัลลิน บุตรเพชร. (2548). ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาวไทยเชาเพ่า อำเภอ: กรณีศึกษา บ้านหล่าชา หมู่ที่ 19 ตำบลป่าตึง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สารนิพนธ์ ประกาศนียบัตรบัณฑิต สำนักบันทึกอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรชัย รักษาชาติ. (2545). ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายนขوب: รูปแบบการบริโภคและแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือน กระเทียม ภาคตะวันตก ประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการวางแผนล็อกเพื่อพัฒนาชุมบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุริยนต์ จองลีพันธ์. (2540). การเปลี่ยนแปลงการบริโภคอาหารธรรมชาติ: เส้นทางจากชนบทสู่ความเป็นเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2546). กระบวนการทัศน์และการจัดการความยากจนในชนบท ของรัฐในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8: พ.ศ. 2504-2544. วิทยานิพนธ์ปริญญา สาขาวิชาการจัดการและพัฒนาชุมชน บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ดุษฎี บริหารสังคม.

เอกสารอ้างอิงฯ

- วรกุณ พองสี. (2550). ชีตคง/ประเพณี บ้านทัพคล้าย ตำบลทพหลวง อำเภอบ้านໄเร จังหวัดอุทัยธานี. อัดสำเนา.
- สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านໄเร. (2555). แผนพัฒนาการเกษตรตำบลทพหลวง อำเภอบ้านໄเร จังหวัดอุทัยธานี (พ.ศ. 2555-2557.) อัดสำเนา.
- องค์การบริหารส่วนตำบลทพหลวง. (2555). แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2555-2557) องค์การบริหารส่วนตำบลทพหลวง. อัดสำเนา.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2547). ทฤษฎีข่ายชีวิต (The Web of life) การศึกษาชนบท และการพัฒนาในระดับกระบวนการทัศน์. เอกสารการสอน สำนักบันทึก
อาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- ทฤษฎีข่ายชีวิต (The Web of life), สืบคันเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2554, จาก
<http://www.fritjofcapra.net/resume.html>.
- สถิติผู้ป่วยโควิด-19 ลับคันเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2557, จาก
<http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9560000014084>.